

Ярмоленко О. В.,
аспірант

Національного університету «Одеська юридична академія»

СУБ'ЄКТИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

SUBJECTS OF INFORMATION PROVIDING ELECTORAL PROCESS

У статті розглядаються правові основи діяльності суб'єктів інформаційного забезпечення виборчого процесу. Визначено їх склад. Розглянуто повноваження та функції цих суб'єктів в інформаційному забезпеченні виборчого процесу. Дано характеристику ролі суб'єктів у системі інформаційного забезпечення виборів як механізму реалізації та захисту прав виборців та учасників виборчого процесу.

Ключові слова: виборчий процес, суб'єкти інформаційного забезпечення виборів, передвиборна агітація, інформування, народне волевиявлення.

В статье рассматриваются правовые основы деятельности субъектов информационного обеспечения избирательного процесса. Определен их состав. Рассмотрены полномочия и функции этих субъектов в информационном обеспечении избирательного процесса. Дана характеристика роли субъектов в системе информационного обеспечения выборов как механизма реализации и защиты прав избирателей и участников избирательного процесса.

Ключевые слова: избирательный процесс, субъекты информационного обеспечения выборов, предвыборная агитация, информирование, народное волеизъявление.

The article deals with the legal bases of activity of the subjects of information support of the electoral process. Their composition is determined. The powers and functions of these subjects in the information provision of the electoral process are considered. A description of the role of subjects in the system of information provision of elections as a mechanism for the implementation and protection of the rights of voters and participants in the election process is given.

Key words: election process, subjects of information support of elections, election campaigning, informing, people's will expression.

Постановка проблеми. Інформаційне забезпечення виборів є одним із найважливіших елементів виборчого процесу. Як свідчить вітчизняний та міжнародний досвід, від ефективності виконання функцій інформування та передвиборчої агітації залежать не тільки результати народного волевиявлення, але й визнання легітимності результатів голосування. Водночас інформаційне забезпечення виборів є відносно новим правовим інститутом, який продовжує розвиватися. Важливим фактором цього процесу є прийняття доктрини інформаційного суспільства як частини державної політики, завданням та очікуваними результатами якої визначено забезпечення гарантій волевиявлення громадян, впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, сприяння становленню відкритого демократичного суспільства, яке гарантуватиме дотримання конституційних прав громадян щодо участі у суспільному житті [11]. Отже, новизна цього правового інституту зумовлює потребу в науковому поясненні проблемних питань, пов'язаних із його функціонуванням.

Огляд останніх досліджень та публікацій. Загалом правові основи інформаційного забезпечення виборів є малодослідженими у вітчизняній науковій літературі. Відсутні спеціальні монографічні дослідження з цієї проблематики, але у науковій періодиці знаходимо спроби її наукового пізнання. Одну з перших спроб аналізу правового регулювання інформаційно-аналітичного забезпечення виборів вжито О. Ковальчук, де авторка серед інших питань характеризує порядок доступу учасників виборів до проведення передвиборчої агітації через ЗМІ [13, с. 178–180]. У своєму

дисертаційному дослідженні М. Афанасьева приділяє увагу конституційно-правовому забезпеченню виборчих технологій, які використовуються в ході передвиборчої агітації [12]. Теоретико-правові аспекти інформаційного забезпечення виборів як складової частини виборчого процесу розглядає Т. Костецька, яка вивчає питання їх цільового призначення, розмежування інформування та передвиборчої агітації, напрямків розвитку інформаційних відносин у виборчому процесі [14, с. 82–86]. У циклі статей О. Лізунової висвітлено різні аспекти інформаційного забезпечення виборів, наприклад, конституційно-правові основи його здійснення [15, с. 112–115], вплив принципів цього інституту на механізм реалізації виборчих прав [17, с. 167–170], історико-правові основи та форми обігу інформації під час виборчих процесів на території сучасної України з часів Раннього Середньовіччя [16, с. 103–106].

Інформаційне забезпечення виборів включає широке коло спеціальних проблем, до вивчення яких звертаються вітчизняні дослідники. Так, правове регулювання ЗМІ в період виборчої кампанії є предметом уваги таких вчених, як І. Бойчук, Ю. Нестеряк, О. Винников, Т. Шевченко, А. Дашковська, О. Большакова, Л. Чорній, О. Кушніренко, Ю. Легеза та інших. Увага до цього аспекту загальної проблематики підтримується публікаціями, підготованими за сприяння міжнародних організацій OSCE, USAID, таких громадських об'єднань, як «Інститут розвитку регіональної преси», «Лабораторія законодавчих ініціатив», «Незалежна асоціація телерадіомовників» та інших.

Питання доступу до інформації про вибори як частину права на інформацію порушували О. Нестеренко, Ю. Бурило, О. Копиленко, Ю. Грошевий та інші.

Сутність етапів інформаційного забезпечення виборів та критерії їх розмежування вивчали О. Большакова, І. Поспелова, І. Литвиненко, О. Нельга, Т. Забара, Ю. Ключковський та інші.

Відаючи шану внеску попередників, відзначимо фрагментарність досліджень правового статусу та правосуб'єктності учасників інформування виборців. Цим зумовлюється існування прогалін у науковій оцінці дієвості інформаційного забезпечення виборів як специфічного механізму реалізації конституційних прав та права на інформацію виборців та учасників виборчого процесу.

Мета статті полягає у вивченні суб'єктів інформаційного забезпечення виборчого процесу. Її досягнення передбачає виконання таких завдань: на основі аналізу законодавства визначити склад, правові основи діяльності суб'єктів інформаційного забезпечення виборів; охарактеризувати їх роль у системі інформаційного забезпечення виборів як механізму реалізації прав виборців та учасників виборчого процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Законодавство про інформаційне забезпечення виборів засновується на положеннях Конституції України, Закону України «Про інформацію». Правове регулювання конкретизується у законах України «Про вибори народних депутатів» [1], «Про вибори Президента України» [2], «Про місцеві вибори» [5], які містять окремі розділи, присвячені регулюванню інформаційної діяльності у виборчому процесі. Слід відзначити, що за певними винятками, що зумовлені відмінностями виборчих процесів обрання Президента України, народних депутатів та місцевих виборів, ці розділи законодавства про вибори містять схожі за змістом норми.

Суб'єктами інформаційного забезпечення виборців є усі суб'єкти інформаційних відносин, визначені відповідно до ст. 4 Закону України «Про інформацію» [4].

Безпосередньо у нормах статей законодавства про вибори («Основні засади інформаційного забезпечення виборів») згадуються такі суб'єкти інформаційного забезпечення виборів:

- Центральна виборча комісія;
- територіальні виборчі комісії;
- засоби масової інформації;
- інформаційні агентства;
- органи державної влади та органи місцевого самоврядування, органи влади АР Крим, їх посадові особи;
- об'єднання громадян;
- інші особи, які поширюють інформацію про вибори, яка не є передвиборчою агітацією.

Крім виборчих комісій усіх рівнів, здебільшого участь інших суб'єктів права в інформаційному забезпеченні виборів є добровільною. Винятком є виконання повноважень з інформування виборців у межах загального та спеціального інформаційного забезпечення виборів, що передбачені законодавством про вибори (наприклад, повноваження та функції Центральної виборчої комісії під час проведення усіх видів виборів, зобов'язання інформаційних агентств та засобів масової інформації щодо оприлюднення відомої їм суспіль-

но необхідної інформації під час проведення виборів народних депутатів тощо).

З відповідних норм статей законодавства про вибори «Основні засади інформаційного забезпечення виборів» випливає, що інформаційну діяльність цих суб'єктів можна кваліфікувати як інформування виборців за умови поширення суб'єктом інформації про вибори, яка не є передвиборчою агітацією. Здійснюючи її, ці суб'єкти зобов'язані дотримуватися об'єктивності, неупередженості, збалансованості, достовірності, повноти і точності інформації.

Також є підстави виокремити органи ведення Державного реєстру виборців як суб'єкти інформаційного забезпечення виборів у зв'язку з безпосереднім виконанням ними процедур перевірки включення виборців до Державного реєстру виборців та списків виборців на виборчих дільницях. Можливість проведення такої процедури передбачено нормами статей законодавства про вибори «Загальне інформаційне забезпечення виборів». Структуру органів ведення Державного реєстру виборців наведено у ч. 5 ст. 14 Закону України «Про Державний реєстр виборців».

Водночас із органами ведення Державного реєстру виборців Центральна виборча комісія (далі – ЦВК) є особливим суб'єктом інформаційного забезпечення виборів як розпорядник цього реєстру, який забезпечує його ведення та функціонування відповідно до п. 8 ст. 17 Закону України «Про Центральну виборчу комісію» [7].

Розглянемо детальніше повноваження та функції суб'єктів інформаційного забезпечення виборів. ЦВК є постійним колегіальним державним органом, компетенцією якого є організація підготовки і проведення виборів Президента України, народних депутатів України та депутатів Верховної Ради АР Крим, місцевих виборів, всеукраїнського та місцевих референдумів [7]. ЦВК є незалежним органом, який діє виключно в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України та іншими законами України.

Як суб'єкт інформування виборців ЦВК виконує такі повноваження:

- оприлюднює відомості, що стосуються загального інформаційного забезпечення відповідних виборів шляхом публікацій на своєму офіційному веб-сайті;
- погоджує із кандидатами на пост Президента України (або їх представниками) текст інформаційних плакатів, а також із кандидатами у народні депутати (або їх представниками) текст та поліграфічне оформлення інформаційних плакатів;
- розміщує замовлення у засобах масової інформації та інформаційних агентствах на публікацію відомостей, що стосуються спеціального інформаційного забезпечення цих виборів;
- публікує іншу інформацію про підготовку та проведення виборів і референдумів в Україні, матеріали про свою діяльність, видані ЦВК нормативно-правові акти стосовно виборів, а також інші матеріали, що стосуються виборчого та референдумного процесів (у друкованому органі ЦВК «Вісник Центральної виборчої комісії» та на своєму веб-сайті);

– офіційно оприлюднює результати виборів та публікує повідомлення про підсумки референдумів.

Розглядаючи правовий статус ЦВК, слід відзначити її контрольні повноваження у системі інформаційного забезпечення виборів. Як керівний орган системи виборчих комісій та комісій з референдумів ЦВК уповноважена здійснювати контроль за їх діяльністю та консультативно-методичним забезпеченням діяльності (ч. 2 ст. 1 Закону України «Про Центральну виборчу комісію»).

Також ЦВК здійснює нагляд за виконанням законодавства про вибори іншими учасниками інформаційного забезпечення виборів. Якщо виявляються ознаки вчинення злочину чи іншого правопорушення, то на засіданні ЦВК приймається рішення про звернення до правоохоронних органів та передачу їм відповідних матеріалів згідно з ч. 4 ст. 13 Закону України «Про Центральну виборчу комісію».

Важливою рисою правового статусу ЦВК є обов'язковість її рішень для суб'єктів відповідного виборчого процесу чи процесу референдуму (ч. 1 ст. 13). Організаційно-розпорядчі повноваження у системі інформаційного забезпечення виборів визначають виняткове місце ЦВК у забезпеченні реалізації та захисту конституційних виборчих прав громадян України, законних прав та інтересів учасників виборчого процесу.

Засоби масової інформації – це широке коло суб'єктів, які здійснюють публічне поширення друкованої або аудіовізуальної інформації (ч. 2 ст. 22 Закону України «Про інформацію»). У чинному законодавстві їх правовий статус врегульовано неоднорідно. Так, згідно з абз. 1 ст. 1 Закону України «Про друковані засоби масової інформації» пресою вважаються періодичні та продовжувані видання під постійною назвою з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року, які діють на підставі свідоцтва про державну реєстрацію. Засновниками друкованих засобів масової інформації можуть бути такі суб'єкти:

а) фізичні особи, не обмежені у цивільній правоздатності та цивільній дієздатності;

б) юридичні особи України та інших держав;

в) трудові колективи підприємств, установ та організацій на підставі відповідного рішення загальних зборів (конференції) [3].

Згідно з п. 1 ст. 14 цього Закону офіційні друковані видання державних установ не підлягають державній реєстрації. З огляду на це такі видання не є друкованими засобами масової інформації – учасниками інформаційного забезпечення виборів. Цим визначаються відмінності правового статусу офіційних друкованих видань державних установ: (а) вони не можуть розміщувати інформаційні матеріали на замовлення виборчих комісій; (б) на них не поширюється зобов'язання оприлюднювати суспільно необхідну інформацію під час проведення виборів народних депутатів.

Отже, можливість участі офіційних друкованих видань державних установ в інформаційному забезпеченні виборів, насамперед, визначається сферою діяльності державної установи та політикою інформаційно-видавничого відділу. Здійснюючи інформу-

вання виборців у межах загального та спеціального інформаційного забезпечення, такі суб'єкти мають дотримуватися загальних вимог законодавства про вибори щодо об'єктивності, неупередженості, збалансованості, достовірності, повноти і точності опублікованої інформації.

Відповідно до законодавства про вибори участь засобів масової інформації та інформаційних агентств в інформаційному забезпеченні виборів полягає у таких діях:

– у розповсюдженні інформаційних матеріалів, які належать до загального інформаційного забезпечення виборів на правах соціальної реклами;

– у розповсюдженні інформаційних матеріалів, які належать до спеціального інформаційного забезпечення виборів на замовлення ЦВК;

– у веденні інформаційної діяльності з метою інформування виборців про факти та події, пов'язані з виборчим процесом;

– у поширенні результатів опитування громадської думки, пов'язаного з виборами;

– у отриманні та використанні (поширенні) коментарів усіх партій – суб'єктів виборчого процесу та кандидатів на пост Президента України за умови їх збалансованого висвітлення (дотримання принципу рівних умов та рівного доступу під час поширення у прямому ефірі інформації про кандидатів (їх представників) на відповідних виборах).

Правова регламентація участі засобів масової інформації та інформаційних агентств в інформаційному забезпеченні виборів полягає у встановленні принципів інформаційної діяльності, пов'язаної з інформуванням виборців, а також заборон та обмежень. З огляду на це виділяються такі норми:

– під час розміщення матеріалів, що складають загальне інформаційне забезпечення виборів, поширення інформації про перебіг виборчого процесу та інформації, пов'язаної з виборами, ці суб'єкти зобов'язані дотримуватися об'єктивності, неупередженості, збалансованості, достовірності, повноти і точності інформації;

– поширення на замовлення ЦВК матеріалів, що стосуються загального та спеціального інформаційного забезпечення виборів, відбувається на підставі укладеного договору;

– ці суб'єкти зобов'язані дотримуватися встановлених хронологічних обмежень щодо оприлюднення чи поширення в інший спосіб результатів опитування громадської думки, пов'язаної з виборами, або опитування виборців щодо їх волевиявлення під час голосування на виборах Президента України;

– ці суб'єкти не можуть допускати замовчування суспільно необхідної інформації, що стосується подій, пов'язаних із виборами, під час поширення інформації;

– ці суб'єкти зобов'язані поширювати інформацію відповідно до фактів, не допускаючи перекручування інформації.

У чинному законодавстві не розроблено засобів притягнення засобів масової інформації та інформаційних агентств до відповідальності за порушення законодавства про вибори в частині інформаційного

забезпечення виборів. Так, ст. 41 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» серед інших підстав відповідальності називає порушення порядку розміщення даних, під яким ми можемо розуміти будь-яке порушення вимог законодавства про порядок публікації даних, що становлять загальне та спеціальне інформаційне забезпечення виборів, наприклад, вимог щодо об'єктивності, неупередженості, збалансованості, достовірності, повноти і точності інформації. Проте поняття «порушення порядку розміщення даних» не має належного нормативного тлумачення у Кримінальному кодексі України чи Кодексі України про адміністративні правопорушення, що вказує на його ускладнене використання у правозастосовній діяльності.

Одиничним випадком чіткого визначення змісту правопорушення законодавства про інформаційне забезпечення виборів є стаття 21220 Кодексу України про адміністративні правопорушення, яка передбачає притягнення до відповідальності посадових осіб засобу масової інформації за порушення порядку опублікування документів, пов'язаних з підготовкою і проведенням виборів, референдуму [8]. Слід відзначити, що цей захід відповідальності також передбачено в разі аналогічного порушення щодо посадових осіб виборчих комісій.

Контроль за дотриманням вимог законодавства про вибори в частині участі в інформаційному забезпеченні виборів засобів масової інформації та інформаційних агентств здійснюють Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення [6] (стосовно електронних (аудіовізуальних) засобів масової інформації) та Державний комітет телебачення і радіомовлення України (стосовно друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств) [9].

Відповідно до п. 1.1 ч. 1 Порядку організації роботи та ведення діловодства у виборчих комісіях з місцевих виборів територіальна виборча комісія є постійним спеціальним колегіальним органом, що в межах своїх повноважень забезпечує організацію підготовки та проведення місцевих виборів. Територіальні виборчі комісії є юридичними особами [10].

Дільнична виборча комісія створюється на період підготовки та проведення виборів та припиняє свою діяльність через п'ять днів після дня офіційного оприлюднення результатів місцевих виборів (результатів повторного голосування). Повноваження дільничної виборчої комісії починаються з моменту складення на засіданні цієї комісії присяги більшістю від складу дільничної виборчої комісії, визначеного під час її утворення. Дільнична виборча комісія не є юридичною особою [10].

До обов'язків територіальних виборчих комісій як суб'єкта інформаційного забезпечення виборів належать такі:

1) забезпечення виготовлення плакатів, які роз'яснюють порядок голосування та відповідальність за порушення законодавства про вибори, передбачені чинним законодавством;

2) передавання інформаційних плакатів від територіальних виборчих комісій до дільничних;

3) надання виборцям такої інформації: (а) про зареєстрованих кандидатів на відповідних місцевих виборах та суб'єктів їх висування; (б) про рахунки виборчих фондів місцевих організацій партій та кандидатів, допустимий розмір добровільного внеску та спосіб, у який робиться внесок; (в) про скасування реєстрації (вибуття) кандидата;

4) укладання договорів із засобами масової інформації та інформаційними агентствами про висвітлення вищевказаної інформації [5];

5) інформування Верховної Ради України, ЦВК, відповідних місцевих рад про обраних депутатів та сільських, селищних, міських голів, старост сіл, селищ [10].

Дільничні виборчі комісії обладнують стенд інформаційних матеріалів, які висвітлюють діяльність комісії. Територіальні та дільничні виборчі комісії виконують такі дії:

а) інформують громадян України про свій склад, перебування та режим роботи, про виборчі округи і виборчі дільниці, про основні права виборців та способи їх захисту, про порядок заповнення виборчих бюлетенів;

б) забезпечують можливості для ознайомлення виборців зі списками виборців, відомостями про кандидатів, оприлюднюють протоколи про підрахунок голосів виборців, про підсумки голосування та результати місцевих виборів [10].

Порядок участі інших суб'єктів в інформаційному забезпеченні виборів чинним законодавством не регламентовано. Із цього вбачається, що законодавець визнає їх право поширювати інформацію, що стосується загального та спеціального інформаційного забезпечення виборів на добровільній основі за умови відсутності у цих відомостях ознак передвиборчої агітації та за умови дотримання цими суб'єктами основних zasad інформаційного забезпечення виборів.

Висновки. Розглядаючи інформаційне забезпечення виборів як організаційно-правовий механізм реалізації прав виборців та учасників виборчого процесу, слід дати характеристику діяльності його суб'єктів. ЦВК є суб'єктом владних повноважень, функції якого полягають у таких діях: (а) у доведенні до виборців різнобічної, об'єктивної та неупередженої інформації про вибори, потрібної для здійснення усвідомленого, поінформованого, вільного вибору; (б) у забезпеченні об'єктивності, неупередженості, збалансованості, достовірності, повноти і точності інформації про кандидатів на виборах; (в) у забезпеченні юридичної достовірності даних загального та спеціального інформаційного забезпечення, які доводяться до широкого загалу виборців; (г) в організації діяльності інших суб'єктів інформаційного забезпечення виборів у межах повноважень, визначених законодавством про вибори (див. ч. 2 ст. 1, ч. 1 ст. 13 Закону України «Про Центральну виборчу комісію»); (д) у забезпеченні можливості безперешкодного отримання даних загального та спеціального інформаційного забезпечення виборцями та іншими зацікавленими особами; (е) у попередженні впливу на результати голосування порушень законодавства про вибори, вчинених суб'єктами інформаційного забезпечення виборів.

Територіальні та дільничні виборчі комісії у системі інформаційного забезпечення виборів у межах своїх повноважень виконують функцію доведення до виборців різнобічної, об'єктивної та неупередженої інформації про вибори, яка складає загальне та спеціальне інформаційне забезпечення виборів.

Засоби масової інформації та інформаційні агентства забезпечують безпосереднє доведення відомостей, що становлять спеціальне та загальне інформаційне забезпечення виборів, а також іншої об'єктивної, неупередженої та достовірної інформації, яка є суспільно важливою з огляду на висвітлення подій, пов'язаних із виборами.

Участь інших суб'єктів в інформаційному забезпеченні виборів може відбуватися на основі реалізації ними прав на інформацію (фізичні особи, об'єднання громадян) або на основі їх компетенції та повноважень (органи державної влади та органи місцевого самоврядування, органи влади Автономної Республіки Крим, їх посадові особи).

Водночас законодавство про вибори не конкретизує критерії, які б відмежовували інформування виборців від інших форм інформаційної діяльності під час виборів, наприклад, доведення особистої думки чи умисного розповсюдження спотвореної інформації серед обмеженого контингенту осіб, які внаслідок об'єктивних умов обмежені у доступі до офіційних джерел загального та спеціального інформаційного забезпечення про вибори. Такими критеріями, на нашу думку, можуть бути використовувані канали інформації, мінімальний обсяг аудиторії, серед якої поширюється така інформація тощо. Законодавче закріплення цих ознак є необхідним для правової оцінки інформаційної діяльності суб'єктів права, що здійснюється у приватному порядку з метою попередження та припинення можливих зловживань.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у дослідженні відмінностей між інформуванням виборців та передвиборчою агітацією, які відображають специфіку їх функцій у виборчому процесі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про вибори народних депутатів: Закон України від 23.09.1997 р. №538/97-ВР із змінами, внесеними згідно із Законом від 07.12.2017 р. № 2244-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/538/97-вр> (дата звернення: 10.03.2018).
2. Про вибори Президента України: Закон України від 05.03.1999 р. № 474-XII зі змінами, внесеними згідно із Законом від 23.12.2015 р. № 901-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/474-14> (дата звернення: 10.03.2018).
3. Про друковані засоби масової інформації: Закон України від 16.11.1992 р. № 2782-XII зі змінами, внесеними згідно із Законом від 18.05.2017 р. № 2051-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2782-12> (дата звернення: 10.03.2018).
4. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII зі змінами, внесеними згідно із Законом від 06.12.2016 р. № 1774-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 10.03.2018).
5. Про місцеві вибори: Закон України від 14.07.2015 р. № 595-VIII зі змінами, внесеними згідно із Законом від 09.02.2017 р. № 1851-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/595-19> (дата звернення: 10.03.2018).
6. Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення: Закон України від 23.09.1997 р. № 538/97-ВР зі змінами, внесеними згідно із Законом від 07.12.2017 р. № 2244-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/538/97-вр> (дата звернення: 10.03.2018).
7. Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30.06.2004 р. № 1932-IV зі змінами, внесеними згідно із Законом від 08.04.2014 р. № 1184-VII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1932-15> (дата звернення: 10.03.2018).
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1-21230) зі змінами, внесеними згідно із Законом від 07.12.2017 р. № 2245-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 18.04.2018).
9. Про затвердження Положення про Державний комітет телебачення і радіомовлення України: постанова Кабінету Міністрів України від 13.08.2014 р. № 341. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/341-2014-п> (дата звернення: 10.03.2018).
10. Про порядок організації роботи та ведення діловодства у виборчих комісіях з місцевих виборів: постанова Центральної виборчої комісії від 05.09.2015 р. № 228. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0228359-15> (дата звернення: 10.03.2018).
11. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 р. № 386-р. Офіційний вісник України. 2013. № 44. С. 79. Ст. 1581.
12. Афанасьєва М.В. Конституційно-правове забезпечення виборчих технологій в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02; Одеська національна юридична академія. Одеса, 2004. 20 с.
13. Ковальчук О.Б. Інформаційно-аналітичне забезпечення виборчого процесу в Україні. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2001. № 15. С. 178–185.
14. Костецька Т.А. Інформаційне забезпечення як невід'ємна складова виборчого процесу: теоретико-правові аспекти. Часопис Київського університету права. 2015. № 3. С. 82–86.
15. Лізунова О. Аналіз конституційних основ інформаційного забезпечення виборів. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 10. С. 112–115.
16. Лізунова О. Порівняльно-правові аспекти інформаційного забезпечення виборів від найдавніших часів до сучасності. Часопис Київського університету права. 2015. № 3. С. 103–106.
17. Лізунова О. Роль та значення принципів інформаційного забезпечення виборів у механізмі реалізації виборчих прав. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 11. С. 167–170.